

פרשת ויצא

"וְהָיָה זֶרַעַךְ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפְרֻצֹת יָמָה וּקְדָמָה וְצִפְנָה וְנִגְבָּה וְנִבְרָכְךָ כִּדְ כָּל מְשֻׁפַּחַת הָאָדָמָה וּבְזֶרַעַךְ:"
(בראשית פרק כח:יד)

רד"ק (יג:טז):

ושמתי את זרעך כעפר הארץ - על דרך הפלגה, וכן "כחול הים, ככוכבי השמים" ובדרש המשילם לעפר והמשילם לכוכבי השמים, בזמן שאין עושים רצונו של מקום יהיו כעפר לדוש, ובזמן שעושים רצונו של מקום, ככוכבים לרום:

רבינו בחיי:

והיה זרעך כעפר הארץ. ע"ד הפשט: הבטיח הש"י ליעקב בכתוב הזה על רבוי זרעו כעפר. והיה יכול לומר: ככוכבי השמים, אבל יכלול כונה אחרת מלבד הרבוי, והוא שלשון עפר הוא כולל השפלות והמעלה: השפלות שיהיה זרעו בגלות בין האומות שפלים כעפר ומדרך כף רגל, והמעלה שיעלו לבסוף על כל האומות ויתגברו באחרונה, כעפר הזה שהוא מדרך לכל והוא מתאבק ועולה באחרונה על הדורכים אותו, וכענין שאמר הנביא: (ישעיה יד, ב) "והיו שובים לשוביהם ורדו בנוגשיהם". וע"ז המשיל הכתוב זרע יעקב לעפר. וכן אומר הנביא בשפלותן של ישראל: (ישעיה כו, ה) "יגיענה עד עפר". א"ר יוחנן ומשם עתידים להגאל, שנאמר: (ישעיה נב, ב) "התנערי מעפר". כן אמרו בפ' ראהו ב"ד (פרק יום טוב - ר"ה לא ב).

ובמדרש שה"ש: (קהלת רבתי א, ט) "והארץ לעולם עומדת", אלו ישראל, שנאמר: (מלאכי ג, יב) "ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ". ומפני כן סמך לו מיד: "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה".

צרור המור (פרק ז):

והיה זרעך כעפר הארץ הוא פתרון והנה סולם מוצב ארצה. לפי שיעקב היה מצטער על צרתו ועל צרת בניו. וכן היה מצטער על שלות עשו ובחלומו ראה סולם מוצב ארצה. בא הש"י לפתור לו חלומו להצילו מרעתו. ולכן אמר לו והיה זרעך כעפר הארץ. כלומר מה שראית סולם מוצב ארצה. הוא רמז שיהיה זרעך רמוס כעפר הארץ שהכל רומסים אותו. ורמז לו ג"כ שיהיו כעפר הארץ כי כמו שהעפר הכל רומסים אותו ואח"כ העפר רומס אותם. כשחוזרים לעפר ונקברים הם תחת הארץ והארץ רומסת אותם כאומרו הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר. כן יהיו זרעך שאף על פי שיהיו נרמסים כעפר. בסוף יתנערו מעפר וירמסו כל העולם. כאומרו התנערי מעפר מהיות רמוסה. קומי לרמוס כל העולם. ושבי במצב קיים ירושלים... וזהו מה שאמרנו שיהיה זרעו כעפר הארץ רמוסים. אבל בסוף הם ירמסו כל העולם.

ואולי רמז והיה זרעך כעפר הארץ שיהיה זרעו מבחר היצורים כולם. כמו העפר שהוא מבחר כל הארצות כולם. כי העפר הוא כמו סלת נקייה לקוח מן האדמה. ומזה העפר נברא אדם הראשון כאומרו וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. כלומר עפר לקוח ממבחר האדמה. ולכן אמר ועפרות זהב לו. ולזה רמזו זכרונם לברכה הכל היה מן העפר ואפי' גלגל חמה. ולכן אמר ורכיב מישני אדמת עפר יקיצו. כי זה רמז על היחידים הדבוקים בשם. שיקומו לעת התחייה. ויחיו מכה טל אורו של הקדוש ברוך הוא היורד על העפר מגלגל חמה. וזהו כי טל אורות טלך. וזהו כעפר הארץ מבחר היצורים. כאומרו והייתם לי סגולה. כמו הסגולה והמטמון שיוצאה מהעפר. וזהו ימצאהו בארץ מדבר. ועוד אדבר בזה בעזרת האל.

והיה זרעך כעפר הארץ... כעפר הארץ — שכל אחד דורס עליו ובכל זאת תועלת בשם חכם אחד (עיי במד"ר ב, יב)

רבה בו.

וְהָיָה זֶרַעַךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ.

וּפְרֻצַּת יָמָה וְקִדְמָה וְצַפְנָה וְנִגְבָּה (כ"ח, י"ד)

על פסוק זה שנינו בבראשית רבה: אמר הקדוש-ברוך-הוא ליעקב: מה עפר הארץ מכלה את כל כלי המתכות, והוא קיים לעולם — כך בניך מכלים את כל אומות העולם, והם קיימים לעולם. מעירים על מזרש זה חכמי ישראל: צאצאי יעקב נמשלו כאן לעפר, ובמקום אחר נמשלו לכוכבים (כ"ב, י"ז); לומר לך: אם ישראל יהיו ענווים ושפלים כעפר — יגביהו מעלה מעלה ככוכבי השמים; ואם יהיו יהירים וגאים ככוכבים — יושפלו כעפר...

אלשיך:

ועוד כי הגה והיה זרעך כעפר הארץ והוא כי הגה אמרו רבותינו ז"ל (תענית י א) על פסוק עד לא עשה ארץ וחוצות, כי תחלה לא ברא הוא יתברך כי אם ארץ ישראל בלבד ואחר כך נתפשטה עד כל אפסי ארץ, וזהו עשה ארץ וחוצות. כן יהיה זרעך, שעם היותם קדושים מתדמים אל קדושת הארץ יתפשטו עד כל העולם, כי ופרצת ימה וקדמה וכו' כי זה כל העולם נחלה בלא מצרים, לכן רצה הקדוש ברוך הוא ילך חוצה לארץ שיהיו בניו הנולדים שם להחזיק מעתה בכל. ועוד טעם שלישי והוא ונברכו בך וכו'. לכן להשפיע בהם ברכה וקיום טוב לך לצאת חוצה לארץ:

פנים יפות:

עוד יש להבין ענין החלום הזה ליעקב באותה שעה להודיע ליעקב שהליכתו לת"ל הוא לטובתו, והוא רמז למ"ש הרמב"ן ז"ל שד' המלאכים מרמזים לארבע מלכיות שבתחלתם עולים ולבסוף יורדים, וכן נראה ממה שאמר והיה זרעך כעפר הארץ וגו' שאחז"ל [ב"ר סט, ה] שרומז על הגלות שנמשלו לעפר, וענינו שאחז"ל [פסחים פז ב] לא גלו ישראל אלא שיתוספו עליהם גרים שנאמר [הושע ב, כה] וזרעתיה לי בארץ וגו', והוא כי ע"י הגליות שנתפזרו ישראל בארבע כנפות הארץ מעלים הניצוצות הקדושות שנפלו שם, כענין [שמות יב, לו] וינצלו את מצרים כמבואר בזוהר בכמה מקומות [זוהר שמות ב: ד ב], וזהו [לקמן כח, יד] ופרצת ימה וקדמה וגו' ונברכו בך וגו' שהוא ברכה לכל ניצוצות הקדושות העשוקים בין העמים, ויש לפרש ונברכו לשון הברכה וזריעה שנברכים הניצוצות בתוך קדושות ישראל, כמ"ש בפ' יתרו [שמות יט, ה] בפסוק והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ, שקדושת ישראל סגולה ואוצר לאסוף עליהן מארבע כנפות הארץ, וזה עצמו היה בחינת יעקב והוא היה סימן לכללות ישראל, וכמו ששמר הש"י את יעקב בדרך שהשיב הקדוש ברוך הוא את יעקב לארץ מולדתו הוא סימן כי לא יעזוב את ישראל בגלותו, כדכתיב [ש"א יב, כב] כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול ובירמיה [טז, טו] והשיבותים על אדמתם, וזהו שאמר [לקמן כח, טו] והשיבותיך אל האדמה הזאת והוא סימן כי לא אעזוב וגו' שלא אעזוב את ישראל עד אשר אם עשיתי וגו', והוא ההבטחה ופרצת ימה וקדמה וגו', שלא נתקיים עד ביאת הגואל במהרה בימינו, עמ"ש ריש פ' עשרה יוחסין:

כלי יקר:

ככוכבי השמים וכחול וגו'. מצינו לפעמים שמדמה את ישראל לכוכבים, ולפעמים לחול אשר על שפת הים, ולפעמים לעפר, שנאמר (בראשית כח יד) והיה זרעך כעפר הארץ. כי הכל מורה על זמן אחר, כי בזמן השלוה וההצלחה הוא ממשילם לכוכבים לשון גדולה כמו שפירש רש"י על פסוק ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב (דברים א י) הרבה והגדיל אתכם, כך הרבה ארבה האמור כאן הוא לשון גדולה. ודמיון החול הוא מורה על הזמן שהאומות קמים על ישראל לכלותם ולא יוכלו להם, כמו הגלים המתנשאים כאילו רצו לשטוף את כל העולם ומיד כאשר יגיעו אל החול הם נשברים, כך באומות כמו שנאמר (תהלים מב ח) כל משבריך וגליך עלי עברו, אמנם לא יוכלו להם כי שם נפלו ונשברו לכך קראם משבריך, לכך נמשלו ישראל לחול זה השובר הגלים שלא יוכלו לעבור את החול, כי החול הוא חק וגבול הים כך לא יוכלו האומות לישראל לכלותם. לפיכך כשבא עשו לקראת יעקב, אמר יעקב בתפלתו (בראשית לב יג) ואתה אמרת היטב אטיב עמך ושמתני את זרעך כחול הים, למה זכר דוקא הבטחת החול ולא הזכיר הכוכבים שיש בהם תרתי לטיבותא הריבוי והגדולה, גם לא הזכיר לשון ריבוי אלא ושמתני זרעך כחול הים, אלא שלפי שזה הבטחה שלא יוכלו להם שונאיהם, כך לא יוכל עשו להזיקו, ומטעם זה הזכיר דוקא החול שעל שפת הים, וכי אין חול אחר בעולם זולתו אלא לפי שהוא שובר הגלים כאמור,

לכך נאמר כאן וכחול אשר על שפת הים. וירש זרעך את שער אויביו מה ענין זה לזה, אלא שהוא דרך לא
זו אף זו, כי לא זו שיהיו כחול שלא יוכלו להם הגלים דהיינו השונאים, אלא אף זו שהמה ירשו שער
אויביהם ויוכלו להם:

ודמיון העפר מורה, על זמן השפלות כי בזמן שיהיו כעפר לדוש בדיוטה תחתונה, משם יעלו משפל מצבם
ויפרצו לכל רוח כמו שנאמר (שם כח יד) והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וכמו שנאמר (תהלים
מד כו) כי שחה לעפר נפשינו ומה כתיב בתריה קומה עזרתה לנו, וטעמו של דבר לפי שאין ישראל
דורשים את ה' בכל לבכם כי אם בזמן שהם בתכלית השפלות כידוע מדרכי כל הדורות ודורינו. ואולי רמז
בדמיון העפר אל גלות מצרים שהיו המצרים חורשים על גבם כמו העפר שחורשים עליה, ויתבאר זה עוד
לקמן פרשת ויצא (נח יד) בעזר ה':

הדרוש והעיון:

והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה... ישראל נמשלו לכוכבים לחול
ולעפר. הכוכבים — כל כוכב נבדל לעצמו ואין לו שום התחברות אל חברו; החול, מונחים
הגרגרים אחד על יד חברו אבל אינם דבוקים זה לזה. העפר לבדו תכונתו להידבק
ולהיות גוש אחד. וברכת ה' ליעקב היתה, שאם בגיו יחיו באחדות גמורה ויהיו דבוקים
זה לזה, כטבעו של עפר — או, ופרצת ימה, קדמה, צפונה ונגבה.

בתיבות שלום:

נחשולי הים המאיימים להציף את כל הבריאה. כל
גרגיר חול לעצמו אינו כלום, ורק מכת היותם
מאוחדים כולם יחד הריהם כח עצום המגן על כל
הבריאה מפני גלי הים. וכמ"כ בישראל, הכח של
יחידים הוא כגרגיר חול, אך בהיותם מאוחדים יחד
כח האחדות מגן עליהם מכל גלי הים. וענין עפר
הארץ הוא שיש בו גם דבקות, שהחול שעל שפת
הים יש בו רק אחדות ולא דבקות, ואילו עפר הארץ
מדובק כולו כאחד, ומכת זה יש לו את כח הצמיחה.
משא"כ כוכבי השמים והחול אשר על שפת הים
שיש להם מעלותיהם אבל אין בהם כח צמיחה. וכל
הבריאה מתקיימת מכת הצמיחה של עפר הארץ,
אדם ובהמה חיה ועוף וכל הברואים כולם חיים
וקיימים ממה שעפר הארץ מצמיח, וכ"ז מתוך שעפר
הארץ דבוק כאחד לכך יש בו את כח הצמיחה המקיים
את כל הבריאה.

ועפ"ז י"ל מה שמצינו שיעקב בעת שבאו נגדו
כל כחות הקליפה עשו וארבע מאות איש עמו, אמר
כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני אם על בנים ואתה
אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים,

והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה
וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה. מצינו
אצל האבות הק' שכל אחד מהם נתברך בברכה
מיוחדת. אברהם אבינו נתברך בכוכבי השמים ובחול
אשר על שפת הים, כמש"נ לאחר העקדה (בראשית
כב) יען אשר עשית את הדבר הזה וגו' כי בך
אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול
אשר על שפת הים. וביצחק כתיב (בראשית כו)
והרביתי את זרעך ככוכבי השמים. וביעקב כתוב
כאן והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה
וצפנה ונגבה. ואיתא בספ"ק לבאר ענין ג' מדרגות
אלו, כוכבי השמים, חול אשר על שפת הים ועפר
הארץ, דכוכבי השמים היינו יחידי הסגולה העובדים
להש"ת במדרגות גבוהות, כמד"כ (דניאל יב)
ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. אכן אין להם
שייכות ול"ז וכל אחד מאיר בפני עצמו, ואינם
מאוחדים. וכמש"כ המהר"ל (נצח ישראל פכ"ה),
שדוקא אצל בני דעה היות שלכל אחד מהם דעות
והשקפות מיוחדות לכך קשה איחוד גמור ביניהם.
ובחי' חול אשר על שפת הים, שהוא עוצר בעד

ושפלות בתכלית, בבחינתו של משרע"ה שנאמר בו והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, כעפר הארץ שכל העולם דורך עליו וכל העולם חי מכחו, והיא המדה של הכנעה ושפלות שהיא היסוד לכל עניני עבודת ה'. כהסיפור מהאחים הק' הרה"ק ר' אלימלך זי"ע והרה"ק ר' זושא זי"ע שהתוכחו ביניהם ממה צריך יהודי להתחיל בעבודת ה', מגדלות הבורא או משפלות עצמו, ונכנסו לשאול את פי רבם המגיד הגדול זי"ע, ואמר שאלו ואלו דברי א' חיים, מתוך גדלות הבורא מגיעים לשפלות עצמו, וכן משפלות עצמו מגיעים לגדלות הבורא, אך אעפ"כ ההתחלה צ"ל משפלות עצמו, כמאמר העולם מן הארץ לא נופלים. וזהו ענין והיה זרעך כעפר הארץ, בבחי' זו של הארץ שממנה אין נופלים. בכל המדרגות של כוכבי השמים והחול אשר על שפת הים שייך נפילה, אבל בעפר הארץ במדה של הכנעה ושפלות, יכולים לעבור ולעמוד בכל המצבים והמדרגות. וכדאייתא בתורת אבות ששלימות העבודה היא רק ע"י הכנעה ושפלות, כי בכל המדרגות שייך נפילה, אבל במדה של הכנעה ושפלות שממנה אין נופלים, על ידה מגיעים לשלימות העבודה ולכל המדרגות הגבוהות. וזהו מדתו של יעקב ל' עקב, ולכן נקרא בחיר האבות, כיון שהיתה לו שלימות העבודה ע"י המדה של עפר הארץ.

וזהו משאחז"ל (שבת קיח). שנחלות אברהם ויצחק הן עם מצרים, רק נחלת יעקב אביך היא נחלה בלי מצרים, כמד"כ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה. משום שנחלת יעקב היא המדרגה של והיה זרעך כעפר הארץ, שנכלל בזה הן המדרגה של שלימות העבודה ע"י הכנעה ושפלות שמן הארץ לא נופלים ומגיעים עי"ז לכל המדרגות, והן כח הצמיחה של עפר הארץ, שע"י ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה, שזוהי נחלה בלי מצרים. ולענין זה מסוגל כל יהודי להגיע לפי ערכו, כי יעקב הוא בחי' כנסת ישראל, שכולל את כל ישראל, וע"כ יכול כל יהודי לפי ערכו להגיע למדתו של יעקב הכנעה ושפלות כד"א ונפשי כעפר לכל תהיה.

לא הזכיר הבטחות אחרות, לא ככוכבי השמים, ולא כעפר הארץ שהובטח לו עצמו, ורק ושמתי את זרעך כחול הים. והיינו לפי שבאותה שעה באו נגדו עשו וארבע מאות איש עמו כגלי הים המאיימים להציף ולמחות את כל הבריאה, וכמ"ש כי ירא אנכי אותך פן יבא והכני אם על בנים, והכח כנגדם הוא הבטחת כחול הים, כח האחדות שיש לנו שאנו מאוחדים יחד. וכן מצינו גם בפרשתנו, שיעקב קרא לבניו אחיו כשלבן רדף אחריו, כדכ' ויאמר יעקב לאחיו, ומבאר בזה מרן הס"ק מסלונים זי"ע, שלבן היה יחידה דקליפה, והיה צריך להגביר כנגדו את בחי' יחידה דקדושה, ע"כ קרא להם יעקב אחיו, ר"ל בואו ונהיה באחזה ובאחדות, שזהו הכח להתגבר על הקליפה. וכמ"כ כאשר עשו בא על יעקב כגלי הים העומדים להציף את הבריאה, הזכיר דוקא את הברכה של ושמתי את זרעך כחול הים שהיא כח האחדות של החול אשר על שפת הים, המגן על הבריאה מסכנת המים הזידונים שגלי הים לא ישטפוה.

וי"ל עוד בענין ג' המדרגות הללו ע"ד העבודה, דכוכבי השמים מרומז לאלו שעובדים להש"ת בבחינות הגבוהות בגדלות המוחין ורואים את גדלות הבורא, כמד"כ (ישעיה מ) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם, שכוכבי השמים מורה על גדלות הבורא, ועיקר עבודתם היא בעשה טוב, שעובדים להש"ת במדרגות גבוהות. וכחול אשר על שפת הים מרומז לאלו שאינם במדרגה הגבוהה של כוכבי השמים, ועבודתם להש"ת בסור מרע, ולכך אצלם העיקר הוא כח האחדות, וכמבואר שזה ענינו של החול אשר על שפת הים השומר ומגין בכח האחדות שלו על כל הבריאה מגלי הים המאיימים להציף ולמחות את הבריאה, ועד"ז כח האחדות של יהודים המאוחדים יחד שומר אותם מכל גלי הים והתגברות התאוות, אשר היצה"ר זומם לפגוע ביהודי ולהשמידו לגמרי ע"י יצרים אפלים ותאוות רעות, וכח האחדות שיהודים מאוחדים יחד הוא כח עילאי השומר אותם מגלי הים בבחי' סור מרע. והכח של והיה זרעך כעפר הארץ הוא הכח של יעקב, יעקב לשון עקב, שמדרגתו היתה הכנעה

לשלימות העבודה, שכאשר הוא אחוז במדה של הכנעה ושפלות, והתבטלות להשי"ת כאין ואפס, הרי"ז שומר ומגין עליו מכל פגעים ורעים ומביאו למדרגות הגבוהות של עבודת ה'. ואילו הישות מפרדת יהודי מהשי"ת. וזוהי הברכה של והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה.

וענין הכנעה ושפלות הוא בכלל ביטול הישות, שהיא נקודת העבודה של יהודי, כדאיתא מהבעש"ט הק' ז"ע עה"פ אנכי עומד בין ה' וביניכם, שהאנוכיות עומדת כמחיצה של ברזל המפסקת בין הקב"ה ויהודי. וההיפך מאנוכיות הוא ביטול הישות, בבחי' וגפשי כעפר לכל תהיה, כאין ואפס, שזה יסוד העבודה ויסוד החסידות. וזה מביא יהודי

ספורנו:

והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת. אחר שיהיה זרעך כעפר הארץ כענין ותשימי כארץ גיוך וכחויף לעוברים (ישיעהו נא, כג). וזה שיהיו בתכלית השפלות אז תפרוץ בארץ אשר אתה שוכב עליה בכל צד ימה וקדמה וצפונה ונגבה כי אמנם תשועת האל העתידה תהיה אחר רב שפלות ישראל ההוה היום בגלותם אשר כמוהו לא נהיה, כמו שאמרו זכרונם לברכה (סנהדרין) אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר, חכה לו, שנאמר כי יבא כנהר צר וסמך ליה ובא לציון גואל (ישיעהו נט, יט - כ):

הרב לייבוש תר"ף:

הקדוש-ברוך-הוא מבטיח כאן ליעקב, שאפילו

בשעה שיקוים בבניו "והיה זרעך כעפר הארץ" ומספר בני ישראל יהיו רבים עד אין

מספר — יהיה די מקום בארץ ישראל לכל אחד ואחד, ותקוים ההבטחה "הארץ אשר אתה שוכב עליה, לך אתננה ולזרעך".

רעיון זה הביעו חכמינו ז"ל במאמר הבא (גיטין נ"ז, ע"א): "ארץ צבי פְּחִיבָה (הפזונה לפחוב בירמיה ג', י"ט): "וְאַתָּן לְךָ אֶרֶץ חֲקִיָּה, נְתַלַּת צְבִי" — מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו (= כשפושטים את עור הצבי, מתפוזן העור ואין יכולים לשוב ולכסות בו את הצבי): אף ארץ ישראל: בזמן שיושבין עליה — רְחֵקָא (= מרוגתת הארץ), ובזמן שאין יושבין עליה — זְמַדָּא (= מתגמדת ומצטמקת).

מאה שנות התיישבות יהודית בארץ ישראל אימתו מאמר זה של הקדמונים, שפושד הקליטה של ארצנו נָדַל עם ריבוי היהודים היושבים בה. בכך בא לידי ביטוי הקשר האמין, הקיים בין עם ישראל לארץ האבות.

